

Prosjekt Vendepunkt
Utviklingsministeren

HAVFORSKNINGSINSTITUTTETS INNSPILL TIL PROSJEKT VENDEPUNKT

1. Sammendrag

For å oppnå størst mulig effekt bør norsk innsats konsentreres om et begrenset antall temaer der Norge har særskilt tung kompetanse. Norges viktigste næringer er knyttet til havet, og det er innen havøkonomien at Norge samhandler mest med Europa og andre sentrale økonomier. Hav og kyst bør derfor forbli ett av de viktigste temaene for norsk utviklingssamarbeid fremover.

2. Innledning — Havet som Norges fortrinn

Hav og kyst bør være ett av hovedsatsingsområdene i fremtidens norske bistand, på linje med energi og likestilling. Havforskningsinstituttet mener at havet og kysten representerer Norges fremste komparative fortrinn i bistanden — det området der vi kan gjøre størst forskjell.

Havet har gjennom alle tider vært av avgjørende betydning for Norge og for den velstanden vi har oppnådd. Det har bidratt med matsikkerhet og ernæring gjennom fiskeri og akvakultur, fornybar energi, olje og gass, og som transportvei. På alle disse områdene — og ikke minst innen marin arealplanlegging — besitter Norge en bred og dyp kompetanse som er etterspurt internasjonalt, langt utover rene bistandsprosjekter. Havet er et felt der et lite land som Norge kan gjøre stor forskjell, takket være topp kompetanse og veletablerte internasjonale relasjoner.

Havarealer kan brukes til en ny og mer mangfoldig økonomi, og god forvaltning av disse ressursene kan skape bedre levekår og jobbmuligheter for befolkningen i det globale sør.

3. Bakgrunn — Hvorfor nå?

En rekke samtidige drivere gjør dette til et særlig viktig tidspunkt for å tydeliggjøre og styrke Norges innsats på havsektoren i bistandspolitikken:

- Den geopolitiske situasjonen påvirker bistandsarbeidet både direkte — blant annet gjennom avviklingen av USAID og styrket kinesisk engasjement — og indirekte gjennom endrede utenrikspolitiske prioriteringer.
- Ratifiseringen av implementeringsavtalen for bevaring og bærekraftig bruk av biologisk mangfold i områder utenfor nasjonal jurisdiksjon (BBNJ-avtalen) skaper nye forventninger i samarbeidsland om relevant kompetansebygging.
- Tilgang til tilstrekkelig og trygg og sunn mat er et grunnleggende spørsmål om menneskeverd og menneskerettigheter. Mange utviklingsland eksporterer — eller blir frastjålet — egne fiskeressurser, som i tillegg er i stigende grad truet av klima- og

miljøendringer. Dette kan føre til alvorlige kriser og sosial uro i store og voksende befolkningsgrupper.

- Havdiplomati og havforskningsdiplomati vokser frem som stadig viktigere, med stort potensial for å bidra ikke bare til havsamarbeid, men også til fred — regionalt og globalt.
- HI har et betydelig internasjonalt havforskningssamarbeid med aktører fra sentrale land, inkludert USA, Kina, India og Europa, som bistandsarbeidet kan trekke veksler på.
- Vi er midt i FNs havforskningstiår (Ocean Decade), som har ambisjoner om å knytte forskning tettere til forvaltning og policy og dekke kunnskapshullene som ble identifisert i Decade Visioning-prosessen.
- FNs ernæringstiår (Nutrition Decade) er utvidet og det norske ledete handlingsnettverket for akvatisk mat kopler dette til FNs havforskningstiår.
- Styrking av samarbeidsland innen havsektoren vil over tid legge grunnlaget for sterkere økonomiske relasjoner mellom Norge og disse landene, gitt at norsk næringsliv er særlig sterkt innen hav.
- Norge har en unik mulighet til å markere seg som en ledende bidragsyter til et globalt bærekraftig hav.

4. Hva er Norge «god på»? — Norges fortrinn på havsektoren

4.1 Forskning og kunnskapsproduksjon

Som havnasjon har Norge satset systematisk på havforskning og havovervåking i mer enn 125 år. Havforskningsinstituttet er landets ledende marine forsknings- og rådgivingsmiljø og har mer enn 50 års erfaring med å dele kunnskap og kompetanse med partnere i det globale sør — gjennom bilaterale bistandsprosjekter og EAF Nansenprogrammet. Vår ledende nasjonale marine forskning gjør at vi kan tilby partnere kompetanseutvikling på høyeste nivå og bringe dem inn i sentrale vitenskapelige nettverk.

4.2 Fiskeri og bærekraftig forvaltning

Norge har gjennom mer enn et århundre bygget opp en av verdens mest anerkjente modeller for bærekraftig fiskeriforvaltning. Den norsk-arktiske torsken og norsk vårgytende sild er eksempler på bestander som har vært gjennom alvorlige kriser, men som gjennom vitenskapsbasert forvaltning, strenge kvoter og effektiv håndhevelse er gjenoppbygget og i dag beskattes bærekraftig. Disse erfaringene — med fallgruvne og suksessene — er direkte overførbare til fiskerinasjonene i det globale sør.

HI har gjennom EAF Nansen-programmet i over fem tiår bistått kystland i Afrika og Asia med å bygge kapasitet innen marin forskning, bestandsvurdering og forvaltning. Programmet har satt varige spor i form av utdannede forskere, styrket institusjonell kapasitet og forbedrede forvaltningsrammer. Norges kompetanse på bekjempelse av ulovlig, urapportert og uregulert (UUU) fiske er særlig etterspurt, da IUU-fiske undergraver matsikkerhet og statsinntekter i mange utviklingsland. Norsk ekspertise innen fiskeriinspeksjon, sporbarhet og digitale kontrollsystemer representerer et konkret og verdifullt bidrag til å sikre at ressursene kommer kystbefolkningens til gode.

4.3 Akvakultur og bærekraftig utvikling

Norge er globalt blant de ti største produsentlandene målt i volum, og atlantisk laks er den eneste fiskearten blant de ti mest produserte artene på verdensbasis. Det har ikke alltid vært slik. Siden de spede begynnelsene på 1970-tallet har forskning, forvaltning og industri i fellesskap utviklet en enorm kompetanse som i dag regulerer produksjonen på en bærekraftig måte. Nyere forskning er i stor grad rettet mot miljøeffekter og risikovurdering — tilnærminger og modeller som er direkte overførbare til det globale sør.

4.4 Trygg og sunn sjømat

Matsikkerhet handler om mer enn volum — sjømat skal også være trygg å spise og ernæringsmessig sunn. Gjennom systematisk forskning og overvåkning av sjømatens innhold av næringsstoffer og uønskede stoffer har Norge bygget opp en kompetanse som er etterspurt langt utover egne grenser. Denne kunnskapen bidrar aktivt til internasjonale nytte-risikovurderinger og utforming av anbefalinger og advarsler knyttet til sjømatkonsum — blant annet gjennom samarbeid med FAO og WHO.

Norge spiller en ledende rolle i det globale handlingsnettverket Sustainable Food from the Oceans and Inland Waters for Food Security and Nutrition, som mobiliserer innsats for bærekraftige akvatiske matsystemer og bygger bro mellom FNs ernæringstiår og FNs havforskningstiår. Gjennom dette nettverket omsettes norsk fagkompetanse til konkret internasjonal handling for matsikkerhet og ernæring i det globale sør.

Innhenting og analyse av sjømatdata er også en integrert del av EAF Nansen-programmet, og representerer en viktig dimensjon av den kapasitetsbyggingen Norge bidrar med i samarbeidslandene. Norsk havforskning leverer data på både bestander og sjømatens sammensetning, og disse datakildene utfyller hverandre i et helhetlig bilde av hva havet kan bidra med av trygg og næringsrik mat for befolkningen i det globale sør.

4.5 Helhetlig havforvaltning

Norges helhetlige havforvaltningsplaner gir oss over 20 års praktisk erfaring med marin arealplanlegging — en kompetanse som er sterkt etterspurt internasjonalt. På land har veier og steder egennavn, men tilsvarende systematikk mangler nesten overalt til havs og langs kysten — bortsett fra i Norge, der de første kjente navn på led oppstod under vikingtiden. Denne tradisjonen for å kjenne og forvalte havrommet er satt i system gjennom forvaltningsplanene for de norske havområdene.

En viktig og overførbar erfaring fra dette arbeidet er verdien av et felles, digitalt og åpent tilgjengelig datagrunnlag som alle sektorer og allmenheten kan bruke. Felles digitale data forenkler analyser av samlet påvirkning og muliggjør oppfølging av utviklingen i både økosystemer og næringer over tid. Norge har utviklet en rekke digitale verktøy og prosesser knyttet til helhetlig havforvaltning, som danner grunnlaget for rådgivning og bistand i bilaterale prosjekter i land som Mosambik, Kenya, Mexico og India.

4.6 Marin økonomi og kystsamfunn

En bærekraftig og rettferdig blå økonomi er avgjørende for kystsamfunnenes fremtid i det globale sør. For mange land representerer havet den største uutnyttede muligheten for å skape varige arbeidsplasser, næringsutvikling og økte statsinntekter. Norsk erfaring viser at godt styrte fiskerier og en regulert havbruksnæring ikke bare ivaretar ressursgrunnlaget, men også danner grunnlag for verdiskaping langs hele verdikjeden — fra fangst og oppdrett til foredling, eksport og tjenesteytende næringer.

For kystbefolkning i utviklingsland er småskalafiske ofte den viktigste kilden til mat og inntekt. Styrking av disse samfunnenes evne til å forvalte egne ressurser, delta i beslutningsprosesser og få tilgang til markeder er sentralt i et blå-økonomi-perspektiv. Norge kan bidra med erfaringer fra utviklingen av kystsamfunn som har klart overgangen fra subsistensbasert fiske til en mer robust og diversifisert kystøkonomi, uten å miste det lokale eierskapet til ressursene. Koblingen mellom bærekraftig havforvaltning, matsikkerhet og lokal næringsutvikling er ett av de sterkeste argumentene for hav som satsingsområde i norsk bistand.

4.7 Maritim kompetanse og infrastruktur

Havforskningsinstituttet har i over hundre år eid og drevet forskningsskip, både for eget behov og for andre norske aktører. Siden oppstart av norsk bistand gjennom Nansenprogrammet i 1975 har

instituttet også vært operatør for tre etterfølgende forskningsskip med navnet *Dr. Fridtjof Nansen*, som alle har vært nødvendige forutsetninger for gjennomføringen av programmet.

Drift av forskningsskip er en spesialisert aktivitet der liten avstand mellom det vitenskapelige behovet og de skipstekniske mulighetene er avgjørende for effektiviteten. Havforskningsinstituttet har etablert god kompetanse i dette arbeidet, både for skip i norske farvann, men også for aktivitet tilknyttet norsk bistand.

I tillegg til å være plattform for det vitenskapelige arbeidet er skipet i seg selv også et tydelig symbol på både norsk innsats og på FNs tilstedeværelse. Forskningsskip egner seg meget godt som møteplass for bistandsnasjonen Norge og partnerlandenes ledelse.

5. Organisering av norsk bistandsarbeid fremover

5.1 Behovet for bedre koordinering

Norsk bistand innen fiskeri og akvakultur har i all hovedsak vært organisert gjennom Norads kunnskapsbank, der grunnideen er at Norge skal dele erfaringer fra effektiv forskning og forvaltning med det globale sør. Vi ser et tydelig behov for å styrke koordineringen mot internasjonale partnere — både enkeltland og internasjonale organisasjoner — samt nasjonalt mellom statlige aktører, for å maksimere effekten av arbeidet med mer bærekraftig forvaltning av fiskerier, akvakultur og hav i en helhetlig sammenheng. Kunnskapsbanken har nylig initiert «landsmøter», noe vi ser på som et viktig og velkomment steg i riktig retning.

5.2 Nasjonal samordning

Nasjonalt ser vi gjentatte ganger behov for styrket samarbeid med andre statlige aktører innen fiskeri, akvakultur og sjømat. En tettere kobling mellom HI og Fiskeridirektoratet i bistandssammenheng vil styrke overføringen av forvaltningskompetanse til partnerland og bidra til mer helhetlige og effektive bistandsprosjekter.

5.3 Internasjonal koordinering og nye partnerland

Internasjonalt er etterspørselen etter norsk bistand innen havsektoren stor, men vi må sikre at prosessene for utvikling av ny aktivitet i enkeltland samordnes regionalt og ses i sammenheng med den nasjonale bistands- og utenrikspolitiske strategien. Bare i 2025 ser vi konkret interesse fra Argentina, Mexico og Bangladesh. Nye henvendelser via både Norad og ambassadene understreker behovet for et system som sikrer strategisk konsistens og unngår overlappende eller lite koordinerte innsatser.

5.4 Kanalvalg

Valg av bistandskanal har stor betydning for både gjennomføringskraft og strategisk innflytelse. For havsektoren er det tre hovedkanaler som er relevante for Norge: bilateral bistand, multilateral bistand og kunnskapsbanken.

Bilateral bistand gir størst fleksibilitet og eierstyring, og gjør det mulig å skreddersy innsatsen til partnerlandets konkrete behov og Norges komparative fortrinn. Ulempen er at kapasiteten er begrenset, og at kostnadene per prosjekt ofte er høye relativt til den samlede effekten. Multilaterale kanaler — som FAO, Verdensbanken og regionale utviklingsbanker — gir større rekkevidde og systemisk påvirkningskraft, men medfører gjerne redusert synlighet og innflytelse for den norske innsatsen. Kunnskapsbanken i Norad representerer en mellomposisjon, der langsiktig kompetanse- og institusjonsbygging kombineres med fleksibilitet til å involvere norske faginstanser direkte.

For å maksimere norsk påvirkning i havsektoren anbefales en kombinert kanalstrategi: bilateral bistand i utvalgte strategiske partnerland, aktiv deltakelse i og finansiering av multilaterale havprogrammer (særlig knyttet til BBNJ og Havforskningsåret), og systematisk bruk av kunnskapsbanken for å sikre at norsk faglig kompetanse omsettes til varig kapasitetsbygging i

samarbeidsland. Kanalvalget bør også ses i sammenheng med norske utenrikspolitiske prioriteringer og næringslivets interesser i de aktuelle regionene.

6. Anbefalinger og konklusjon

På bakgrunn av gjennomgangen over anbefaler Havforskningsinstituttet følgende prioriteringer i den fornyede norske bistandspolitikken:

- Prioritere hav, fiskeri, akvakultur og sjømat som en av Norges kjernetematiske søyler i ny bistandspolitikk, på linje med energi og likestilling.
- Følge opp norsk initiativ til å se FNs havforskningstiår og FNs ernæringstiår i sammenheng, inkludert gjennom arbeid i globalt handlingsnettverk for akvatisk mat.
- Synliggjøre og styrke bredden i EAF Nansen-programmet herunder knyttet til høstingsvolum, trygg og sunn sjømat og kvalitet, for å ivareta hovedmålet om å bidra til matsikkerhet for befolkningen i samarbeidslandene.,
- Styrke nasjonal koordinering mellom HI, Fiskeridirektoratet, Norad og UD for å sikre en helhetlig og effektiv bistandsinnsats.
- Videreføre arbeidet mot fiskerikriminalitet, annen kriminalitet knyttet til marin transport, menneskerettighetsbrudd og framveksten av skyggeflåter.
- Samordne norsk havbistand med internasjonale aktører som Verdensbanken, FNs havforskningstiår og implementeringen av BBNJ-avtalen for å maksimere internasjonal gjennomslagskraft.
- Samordne norsk havbistand bedre med store givere – både enkeltland og regionale sammenslutninger.
- Videreutvikle marin arealplanlegging og helhetlig havforvaltning som norske eksportartikler i bistandsarbeidet, for å understøtte bærekraftig utvikling av fiskeri, akvakultur og andre sektorer av havøkonomien.

Med vennlig hilsen
Nils Gunnar
Direktør

Saksbehandlere

Ann Lisbeth Agnalt
Programleder
Program for Global Utvikling

Peter Haugan
Fagdirektør
Direktørens stab

Erik Olsen
Faggruppeleder
Forskningsgruppe Bærekraftig
Utvikling

Inge Andre Utåker
Avdelingsdirektør
Rederi

Brevet er godkjent elektronisk og sendes uten håndskreven underskrift.